

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Son 11 Jild 4

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 11 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

Саидов Сарвар Атабулло ўғли – катта илмий ходим, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази, илмий тадқиқотлар бўлими.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалохонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулов Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилевич – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Аҳмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуротовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Эргашев Икром Абдурасулович – юридик фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохид Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабобовна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Лутфиллаев Ҳамидилло Муродиллаевич</i> “ЖАВОҲИР АТ-ТАФСИР ЛИ ТУҲФАТ АЛ-АМИР” АСАРИНИНГ МАЗМУНИ ВА ТАРКИБИЙ ҚИСМЛАРИ ҲАҚИДА	12-17
<i>Эгамбергенов Ҳайтбой Ҳамидулло ўғли</i> ТОШ ДАВРИ АҲОЛИ МИГРАЦИЯЛАРИ (ЎРТА ОСИЁНИНГ ЖАНУБИЙ, ЖАНУБИЙ-ҒАРБИЙ ВА ҚУЙИ АМУДАРЁ ҲУДУДЛАРИ МИҚЁСИДА)	18-25
<i>Esonov Ziyodbek Yuldashevich</i> ҚО’ҚОН ХОНЛАРИ СУЛОЛАСИНИНГ ГЕНЕОЛОГИК ТАҲЛИЛИ	26-31
<i>Mamatqulov Bekzod</i> О’ЗБЕКИСТОНДА XX-АСРНИНГ 20-40-ЙИЛЛАРИДА СANOAT TARMOQLARINING RIVOJLANISHI VA KADRLAR TARKIBINI SHAKLLANTIRISH JARAYONLARI	32-38
<i>Asadova Ra’no Baymanovna</i> О’ЗБЕК- HIND MUNOSABATLARINING YANGI BOSQICHGA KO’TARILISHI: HAMKORLIK ISTIQBOLLARI	39-42
<i>Saidova Raxima</i> О’ЗБЕКИСТОН ВА ИТАЛИЯ MUNOSABATLARINING ME’YORIY-HUQUQIY MANBALARI	43-48
<i>Ortiqov Yosin Abdulboqiyevich, Ergasheva Ra’no Muzaffarbek qizi</i> AFROSIYOB ARXEOLGIK YODGORLIGINING O’RGANILISH TARIXI	49-55
<i>Iriskulov Bekzod Jaxongirovich</i> TURKISTON GENERAL-GUBERNATORLIGI BYUDJETINING SARFLANISHIGA DOIR AYRIM MULOHAZALAR	56-60
<i>Mirsoatova Sayyora Turg’unovna</i> QOYATOSH SURATLARIDA IBTIDOIY DAVR IQTISODIY HAYOTINING AKS ETISHI	61-66
<i>Лухмонов Шахзод Сайфиддин ўғли</i> ВЛИЯНИЕ ДЕНЕЖНОЙ ЭМИССИИ В 1918-1920 ГОДАХ НА СОЦИАЛЬНО- ЭКОНОМИЧЕСКУЮ ЖИЗНЬ НАРОДОВ ТАССР	67-71
<i>Axmedov Bekzod</i> SOVET HOKIMIYATI TOMONIDAN O’ZBEKISTONDA QORAKO’LCHILIKNI RIVOJLANTIRISH TADBIRLARI.....	72-75
<i>Mamatov Jasurbek Qodirqul o’g’li</i> NAMANGAN VILOYATI ZIYORATGOHLARINING AHOLINING IJTIMOIIY HAYOTIDAGI O’RNI (UYCHI TUMANI DEVONA BUVA ZIYORATGOHI MISOLIDA)	76-80
<i>Saidaxmatov Sharifbek Toshpo’latovich</i> SURXONDARYO VILOYATI SANOATINI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYASINING ASOSIY YO’NALISHLARI	81-88

Ибрагимов Рахмон Зиёдуллаевич

ТОШКЕНТ ВОҲАСИ ПАЛЕОМЕТАЛЛ ДАВРИ ЖАМИЯТИ ТАРАҚҚИЁТИДА ТАБИИЙ
РЕСУРСЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ 89-93

Akrorov Botir Bakhodirovich

ДОГОВОРНО-ПРАВОВАЯ БАЗА СОТРУДНИЧЕСТВА РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН И ИРАНА
В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ 94-99

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Tursunov Bekmuxammad Omonovich

IQTISODIYOTDAGI TARKIBIY O'ZGARISHLAR SHAROITIDA SANOAT KORXONALARI
RAQOBATBARDOSHLIGINI TA'MINLASH MEKANIZMI TAKOMILLASHTIRISH 100-108

Muxitdinova Kamola Alisherovna

«OLMALIQ KON-METALLURGIYA KOMBINATI» AJDA ISHLAB CHIQARILADIGAN
MAHSULOTLARNING SANOAT KORXONALARIDA QO'LLANISHI 109-115

Madraximov Qaxramon Egamberganovich

INNOVATSION FAOLIYATNI RIVOJLANTIRISH ORQALI IQTISODIY BARQARORLIKKA
ERISHISH YO'LLARI: XORAZM VILOYATI MISOLIDA..... 116-125

Кетманов Авазбек Маликович

КИЧИК БИЗНЕС МОЛИЯВИЙ РЕСУРСЛАРИ САМАРАДОРЛИГИ ОМИЛЛАРИ ВА УЛАРНИНГ
ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ 126-134

Xolmirzayev Abdulxamid Xapizovich

KAMBAG'ALLIKKA QARSHI KURASHISHNING OMILLARI..... 135-142

Bahriddinov Jahongirbek Ravshanjon ogli

MARKET MECHANISMS, METHODS OF PRICE FORMATION IN THE SYSTEM OF MARKETING
OF GOODS AND SERVICES 143-152

Ilhamova Zarnigor Po'latjon qizi

MINTAQA TURIZMINI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI MARKETING TIZIMINI
TASNIFI 153-160

Sharipov Komil

MINTAQAVIY KAMBAG'ALLIKNI KAMAYTIRISHDAGI KICHIK BIZNESNING ROLI 161-170

Rajabov Navruzbek Azimjonovich

MAISHIY XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI RIVOJLANISHI VA KAMBAG'ALLIKNI
QISQARTIRISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR TAHLILI 171-179

Mirzaeva Shirin Nodirovna

SUPPORT AND DEVELOPMENT OF WOMEN'S ENTREPRENEURSHIP IN
UZBEKISTAN..... 180-187

Pardayev Rasulbek Islomovich

TURIZM XIZMATLARI SIFATINI BAHOLASHNING USULLARI VA ULARNING
TAHLILI 188-196

Bahodirov Shohruh Bahodir o'g'li

SANOAT KORXONALARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI BOSHQARISH
XUSUSIYATLARI 197-202

<i>Рахимов Бахромжон Ибрахимович</i> ВНЕДРЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ МЕТОДОВ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВОДНЫХ РЕСУРСОВ	203-209
<i>Zakirova Gulnora Mirzalievna, Madaminov Abdulaziz Anvarjon o'g'li</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA EKSPORT VA IMPORT SALOHİYATI (NAMANGAN VILOYATI TAHLILIDA).....	210-216
<i>Hasanov Ilkhom Isakovich</i> IMPROVING THE FINANCING MECHANISM OF THE SCIENTIFIC SUPPLY SYSTEM IN THE AGRICULTURE OF UZBEKISTAN.....	217-221
<i>Ibragimova Nilufar Ziyadullayevna</i> CHAKANA SAVDO KORXONALARIDA XIZMATLAR KO'RSATISHNING XUSUSIYATLARI	222-227
<i>Maxmudov Jasurbek Ergashevich</i> INNOVATION IQTISODIYOT SHAROITIDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINI MOLİYAVIY JIHATDAN QO'LLAB-QUVVATLASH TAHLILI	228-233
<i>Ravshanov Nodirjon Begalievich</i> TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDA OLIY TA'LIM MUASSASALARI RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHNING AHAMIYATI	234-243
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Murtozayev Shahobiddin Baxriddinovich</i> SHIHOIDDIN SUHRAVARDIY FALSAFIY QARASHLARIGA IJTIMOY-SIYOSIY VAZIYATLARNING TA'SIRI	244-248
<i>Qutlimuratov Sardorbek Rustamovich</i> XORAZM JADIDLARI MA'NAVIY MEROSINING YANGI O'ZBEKISTONDA YOSHLARINI VATANPARVARLIK VA BAG'RIKENGLIK RUHIDA TARBIYALASHDAGI AHAMIYATI.....	249-254
<i>Saburov Jaloliddin</i> XVIII-ASR OXIRI VA XIX-ASR BOSHLARIDA BUXORO AMIRLIGIDA ILM-FAN VA MADANIY HAYOT RIVOJI	255-260
<i>Jabborov Ikromjon Jumaniyozovich</i> NAJMIDDIN KUBRO TA'LIMOTIDA "KOMIL INSON " TARBIYASI VA UNING AXLOQIY VA MA'NAVIY YUKSALISHGA OID G'OYALARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	261-265
<i>Saidkulov Nuriddin Akramkulovich</i> FORMATION OF PERSPECTIVES REGARDING SOCIETY'S STABILITY	266-271
<i>Adilov Zafar Yunusovich</i> MAHMUD AZ-ZAMAHSHARIY QARASHLARIDA SUV VA SHIFOBAXSH MEVALAR MASALASI	272-277
<i>Yuldashev Farrux Abdurakhmanovich</i> ON THE QUESTION OF THE UNIQUE ROLE OF THE PRINCIPLES OF HUMANITY AND PATRIOTISM IN THE DEVELOPMENT AND STRENGTHENING OF THE FUTURE OF THE YOUNG GENERATION	278-282
<i>Ganiyev Baxodirjon Sodiqjonovich</i> TADBIRKORLIK MADANIYATINING SENSUALISTIK VA AKSIOLOGIK XUSUSIYATLARINING IJTIMOIY-FALSAFIY TAHLILI	283-287

11.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI*Baxronova Dilrabo*

PROTOTURKIYLARNING AMERIKA QIT'ASIGA KO'CHISHI: LEKSIK PARALLELLIZM VA ETIMOLOGIK-SEMANTIK TADQIQ 288-295

Daliyeva Madina

DETERMINANTS OF COGNITIVE MODELING OF POLYSEMY OF LINGUISTIC TERMS IN ENGLISH, UZBEK, AND RUSSIAN LANGUAGES 296-300

Paluanova Khalifa

STRATEGIES FOR ENHANCING PRAGMATIC COMPETENCE IN SECOND LANGUAGE ACQUISITION (SLA) THROUGH EFFECTIVE APPROACHES 301-306

Равшанов Махмуд

СЕМАНТИКА ГЛАГОЛОВ В «ДИВАНИ ЛУГАТ-ИТ ТУРК» МАХМУДА КАШГАРСКОГО 307-311

Bekbergenova Gulaim Aijarıkovna

SEMANTIC CLASSIFICATION OF ENGLISH AND KARAKALPAK ANTHROPOCENTRIC PROVERBS 312-318

Normamatov Farrux Komiljon o'g'li

MURAKKAB USLUBDAGI ASARLAR XUSUSIYATLARI VA UNDA FORMALIZM YONDASHUVI 319-322

Gulamova Dilobar Imamkulovna

ADABIYOT DARSLIKLARDA EVFEMIZMLARNING QO'LLANILISHI VA TAHLILI 323-326

Xolmuxamedov Baxtiyor

TERS LUG'ATLARNING ASOSIY XUSUSIYATI VA ULARNI TUZISH METODIKASI 327-334

Chorieva Iroda Kurbonboevna

KASALLIK NOMLARI VA BELGILARI KELTIRILGAN INGLIZ VA O'ZBEK MAQOLLARINING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI 335-339

Ganiyeva Orzigul Xayriddinovna

XX ASR AMERIKA REALISTIK QISSACHILIGIDA POETIK KONSTRUKSIYA: SHAKL VA MAZMUN MASALASI 340-345

Расулова Камола

ПОНЯТИЕ ТРАНСФОРМАЦИИ. ВИДЫ АВТОРСКИХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ 346-353

Омонов Турғунбой

“СУҒУРТА” ТЕРМИНИНИНГ ЛИНГВИСТИК ТАЪРИФИ 354-358

Хакбердиева Сайёра Фармоновна

ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ ОБЪЕКТИВИЗАЦИЯ ФРЕЙМА «МАТЬ» И «ОТЕЦ» В РУССКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ 359-364

Xolmirzayev Baxtiyor Mirzamahmudovich

IJTIMOIY-SIYOSIY ASAR TARJIMASINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI 365-370

Gubaydullin Artur Faridovich

CHALLENGES OF TRANSLATION IN TERRY PRATCHETT'S "GOOD OMENS" 371-376

Abdullaeva Sevara Makhsudaliyevna

EMOTIVE INTENSIFIERS OF ENGLISH AND RUSSIAN LANGUAGES 377-381

Baymuradova Gulbaxar Chari Qizi

SURXONDARYO VILOYATI FITOTOPONIMLARINING STRUKTURGRAMMATIK

TAHLILI 382-385

Yuldasheva Nigora Baxodirovna

INGLIZ VA O'ZBEK PAREMIYALARINI O'RGANISHNING AKSIOLOGIK JIHATLARI 386-390

Quljanova To'lg'anoy Shodiyor qizi

ABDUVALI QUTBIDDIN SHE'RIYATIDA POETIK OBRAZLAR TAHLILI 391-396

12.00.00 – YURIDIK FANLAR*Рузметов Хайрулла*FUQAROLARNING UZINI UZI BOShQARIsh ORGANLARI MANsABDOR SHAHSLARINING
KONSTITUCIYAVIY-XUQUQIY JAVOBGARLIGI 397-402*Ачилова Лилия Илхомовна*ТУРИСТИК ХИЗМАТЛАР KURSATISH BUIYCHA FUQAROLIK-XUQUQIY
MUHOSABATLARNI TARTIBGA SOLISHNING UNIFIKACIYASI CHEGARALARI
RAQAMLAshTIRISH SHAROITIDA 403-410*Abdubannayev Umidjon*AXBOROTGA BO'LGAN INSON HUQUQLARINI TA'MINLASHNING
RIVOJLANISH BOSQICHLARI 411-421*Халикулов Комолиддин Носирович*XORIJIY DAVLAT SUDLARINING QARORLARINI TAN OLISH VA IJRO ETISHDA
DAVLAT SUVERENITETI MASALALARI 422-427*Tўраев Жавоҳир Усмон ўғли*XODIMLAR MEHNAT XUQUQLARIGA RIOYA QILINIshi BUIYCHA DAVLAT NAZORATI VA
TEKSHIRUVI TUSHUNCHASIGA OID NAZARIY QARASHLAR 428-433*Элмурзаев Билолиддин Нурмон ўғли*TERGOV HARAKATLARINI AMALGA OSHIRISHDA TERGOVCHINING PROCECCYUAL
MUSTAQILLIGINI TAYMINLASH 434-439*Djumaniyazova Dilfuza Kamalovna, Shayakubov Shomansur Shakabilovich*IJTIMOIY HAVF GURUHIGA KIRUVCHI YOSHLAR O'RTASIDA HUQUQBUZARLIKLARGA
QARSHI KURASHISH BO'YICHA XORIJIY TAJRIBA 440-446*Алиев Асилбек Кадирович*KРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ (СОЦИАЛЬНЫЕ) ПРЕДПОСЫЛКИ И КОРНИ РАСПРОСТРАНЕНИЯ
АЗАРТНЫХ ИГР СРЕДИ НАСЕЛЕНИЯ 447-451*Нодирахон Абдурахманова*РЕГУЛИРОВАНИЕ ФИНТЕХА И КРИПТОВАЛЮТ: ОСНОВНЫЕ ВЫЗОВЫ И ПРАВОВЫЕ
АСПЕКТЫ 452-462*Ғайбуллаев Соҳибжон Ғайбуллаевич*

РЕПО БИТИМЛАР – ТАЪМИНЛОВЧИ БИТИМ СИФАТИДА УМУМИЙ ТАВСИФ 463-469

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI*Xusanova Mohira*OLIY O'QUV YURTLARIDA TALABALARNI BAHOLASH SHAKLINI
TAKOMILLASHTIRISH 470-479

<i>Берикбаев Алишер Аликулович</i> ТАСВИРИЙ САНЪАТ ФАНЛАРИНИ ЎҚИТИШДА ИЛҒОР ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯСИДАН ФОЙДАЛАНИШ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ	480-483
<i>Yusupova Shoxista Alimjanovna</i> TALABALARNING TASVIRIY SAN'AT MASHG'ULOTLARIDA IJODIY QOBILIYATINI SHAKLLANTIRISH TEXNOLOGIYASI	484-489
<i>Yakubova Nafisa Odilyanovna</i> CHIZMACHILIK DARSLARIDA TALABALARNI IJODIY-KREATIV FIKRLASHGA O'RGATISH	490-494
<i>Musirmanov Shohboz Usmon o'g'li</i> TURIZM SOHASIDA KADRLAR TAYYORLASHDA AMALIYOT VA NAZARIYANING PEDAGOGIK UYG'UNLIGI	495-500
<i>Suvankulov Umid Ilxom o'g'li</i> MALAKA OSHIRISH JARAYONIDA PEDAGOGLARNING DISKURSIV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI	501-505
<i>Ibragimov A'lamjon Amrilloevich</i> O'QITUVCHILARNI UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISHGA KOGNITIVFUNKSIONAL YONDASHUV	506-518
<i>Jo'rayeva Feruza Baxtiyor qizi, Mavlonov Shaxzod Shahobiddin o'g'li</i> TA'LIMDA KOMMUNIKATIV INNOVATSION VOSITALAR VA ULARNING IMKONIYATLARI	519-524
<i>Siddiqova Shahnoza Ahmedovna</i> SCIENCE XALQARO BAHOLASH TADQIQOTLARINING O'ZBEKISTONDA BIOLOGIYA O'QITUVCHILARINING TABIIY FANLAR SAVODXONLIGINI SHAKLLANTIRISHGA TA'SIRI	525-529
<i>Xoliqov Nasriddin Abdikarimovich</i> MILLIY IQTISODIYOT RIVOJLANISHINING SHARTI SIFATIDA TA'LIM, FAN VA BIZNESNING O'ZARO ALOQALARI MAZMUNI	530-534
<i>Javliyeva Shahnoza Bahodirovna</i> TA'LIM SIFATIGA YO'NALTIRILGAN O'QUV MATERIALLARINI YARATISH MODEL 535-539	535-539
<i>Jumaboev Nabi Pardaboevich</i> TA'LIM SIFATIGA YO'NALTIRILGAN O'QUV MATERIALLARINI YARATISH MODEL 540-545	540-545
<i>Kayumov Erkin Kazakbayevich</i> THE IMPORTANCE OF FINE ARTS IN SHAPING STUDENTS' PERCEPTION AND CREATIVITY	546-550
<i>Khojamqulov Rasulbek Kurban ugli</i> THE NEED TO DEVELOP COMPETENCY OF FUTURE ENGINEERS USING COMPUTER GRAPHICS	551-555
<i>Latipova Gavhar Shavkat kizi</i> TARIX YO'NALISHI TINGLOVCHILARI UCHUN KREATIV SALOHİYATNI RIVOJLANTIRISH DOLZARB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA	556-564
<i>Ernazarov G'olibjon Ne'matovich</i> ATROF- MUHITNING YUQORI HARORATIDA MUSHAK FAOLIYATI	565-568

Received: 31 October 2024
Accepted: 5 November 2024
Published: 15 November 2024

Article / Original Paper

MUSCLE ACTIVITY AT HIGH TEMPERATURES

Ernazarov Golibjon Ne'matovich

Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Adaptive Physical Education and Sports Theory, Fergana Branch of the Uzbek State University of Physical Education and Sports.

golibjonnematovich@gmail.com

Abstract. This article focuses on the factors influencing muscle activity in conditions of high environmental temperatures and their effects on physiological processes. One of the main factors affecting muscle activity in high temperatures is thermoregulation and energy expenditure. Increased body temperature can lead to faster muscle fatigue, reduced work capacity, and decreased muscle strength. The article also analyzes both positive and negative factors, as well as ways to improve muscle performance in hot environments.

Key words: muscle activity, high temperature, thermoregulation, energy expenditure, fatigue, work capacity, climatic conditions

ATROF- MUHITNING YUQORI HARORATIDA MUSHAK FAOLIYATI

Ernazarov G'olibjon Ne'matovich

O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti Farg'ona filiali, Adaptiv jismoniy tarbiya va sport nazariya kafedarsi pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Annotatsiya. Mazkur maqola atrof-muhitning yuqori harorati sharoitida mushak faoliyatiga ta'sir qiluvchi omillar va ularning fiziologik jarayonlarga ta'sirini o'rganishga bag'ishlanadi. Yuqori haroratda mushaklar faoliyatiga ta'sir etuvchi asosiy omillardan biri – termoregulyatsiya va energiya sarflanishidir. Tana haroratining oshib ketishi mushaklarda charchoqning tezroq paydo bo'lishiga, ish qobiliyatining pasayishiga va mushaklar quvvatiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuningdek, maqolada musbat va salbiy omillar hamda yuqori harorat sharoitida mushak faoliyatini yaxshilash yo'llari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: O'zbek tilida: mushak faoliyati, yuqori harorat, termoregulyatsiya, energiya sarflanishi, charchoq, ish qobiliyati, iqlim sharoiti.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I11Y2024N85>

Bugungi kunda insonlarda mushak faoliyati tanasining muhim qismlaridan biri bo'lib, turli harakatlarni amalga oshirishda asosiy rol o'ynaydi. Lekin atrof-muhitning harorat sharoiti ham mushak faoliyatiga katta ta'sir ko'rsatadi. Yuqori haroratda mushaklar faoliyatining buzilishi, charchoqning tezroq kelib chiqishi va ish qobiliyatining pasayishi kabi holatlar kuzatilishi mumkin. Yurak-tomir tizimi issiqlik ajralishining barcha turlari faqatgina tana yuzasidan sodir bo'lishi tufayli, tana ichki haroratining ortishi paytida, organizm ortiqcha issiqlikni teri qatlamiga uzatadi. Bu, qisman issiqlikning bevosita uzatilishi hisobiga sodir bo'lishi mumkin, lekin ushbu holatda, asosiy mexanizm – issiqlikning qon bilan uzatilishi

hisoblanadi. Ushbu mexanizm, ayrim paytlarda “issiqlikning sirkulyatorli konveksiyasi” atamasi bilan belgilanadi[1,2].

Tashqi muhit haroratining ortishiga kardiovaskulyar reaksiyalarning ifodalanish kattaligi jismoniy faollikning jadalligi va davomiyligiga bog‘liq. Tinch holatda, faqat yengil jismoniy ishni bajarayotgan odamda, teri osti qon aylanishi minutiga 9-10 litr (l/min) ga yetishi mumkin. Qisqa jadal mashqlar paytida teri osti qon aylanishining kattaligi nisbatan uncha katta bo‘lmagan darajada o‘zgaradi. Ancha davom etadigan trenirovka yuklamalari paytida, qonning ish bajarayotgan mushaklar va teri o‘rtasida yetkazib berilishi uchun o‘ziga xos raqobat sodir bo‘ladi. Bir tomondan, tashqi muhitga ajratishning zarurati teri osti qon aylanishining ortishiga bo‘lgan ehtiyojni chaqiradi. Ayrim mualliflar, bunda, atrof-muhitning yuqori harorati sharoitida ancha darajadagi jismoniy ishni bajarishga to‘sqinlik qiladigan asosiy mexanizmni (yoki kamida, asosiy mexanizmlardan birini) ko‘rishadi [3,4].

Teri osti qon aylanishining ortishi to‘rtta asosiy fiziologik mexanizmlarning birgalikdagi ta‘siri bilan belgilanadi:

1. Qo‘llar va kaftlarning simpatik innervatsiyalanadigan tomirlarining vazokonstriktorlari tonusi pasayishi bilan;

2. Tana va qo‘l-oyoqlarning proksimal segmentlari teri osti tomirlarining faol vazodilyatatsiyasi bilan;

3. Haroratning ortishi paytida ter bezlari tomonidan ajratiladigan bradikininning bevosita ta‘siri bilan;

4. Lokal issiqlik samaralari bilan, terning bug‘lanishi oqibatidagi sovishi shu jumladan.

Teri ostidagi qon aylanishini boshqarishning asabli komponentlari gipotalamus nazorati ostida bo‘ladi. Odatda, tana yadrosi haroratining ortishi arterial-venozli anastomozlarni, xususan, qo‘l-oyoqlarning qon tomirlari oqimida ochilishiga olib keladi. Bu, odatdagi sharoitlarda sodir bo‘ladiganga nisbatan, qonning ancha katta darajadagi sirkulyatsiyasini ta‘minlaydi [5].

Atrof-muhitning yuqori harorati sharoitlarida jismoniy mashqlarni bajarish paytida, qonning sistolik chiqarilishining pasayishi sodir bo‘ladi.

Buning natijasida hamdajismoniy mashqlarni yuqori harorat sharoitlarida bajarish paytida qon oqimining teri orqali ortishi, qon plazmasi hajmining pasayishi va tana ichki haroratining ortishi oqibatida taxikardiya kuzatiladi. Harorat bir gradusga ortganida (minutiga 22 ml/kg vaznni kislorodni doimiy iste‘mol qilishi paytida) yurak qisqarishlari chastotasi minutiga 17-18 zarbaga ortishi qayd qilingan.

Yuqorida aytilganlar, atrof-muhitning yuqori haroratli sharoitlarida jismoniy mashqlarni bajarish paytida, chidamlilik ko‘rsatkichlarining barcha uchun ma‘lum bo‘lgan pasayishi holatini tushuntiradi. Buning asosiy sababi – tana issiqligini qo‘shimcha ajratilish zarurati va mushak bilan teri osti qon aylanishi o‘rtasidagi raqobat hisoblanadi. Organizm, ish bajarayotgan mushaklarni ham va yuzadagi teri hosilalarini ham yetarli miqdordagi qon bilan ta‘minlashga qodir emas[6].

Bu maqolada atrof-muhitning yuqori harorati sharoitida mushak faoliyatining qanday o‘zgarishlari, ularning fiziologik jarayonlarga ta‘siri va bu jarayonlarni yaxshilash uchun tavsiyalar haqida batafsil ma‘lumot beriladi[7].

ASOSIY QISM

1. Atrof-muhitning harorat ta'siri: Atrof-muhit harorati inson organizmiga turli yo'llar bilan ta'sir qiladi. Yuqori harorat sharoitida tana harorati ham oshadi. Bu esa tanadagi termoregulyatsiya mexanizmlarining faol ishlashini talab qiladi. Mushaklar faoliyatida esa yuqori haroratning salbiy ta'siri seziladi.

2. Termoregulyatsiya va energiya sarflanishi

Yuqori haroratda termoregulyatsiyaning ishlashi uchun ko'proq energiya sarflanadi. Mushaklar harakatlanganda energiya sarflanishi kuchayadi, bu esa organizmning tez charchashiga olib kelishi mumkin. Shunday sharoitda organizmga to'g'ri yondoshish orqali energiya tejash va ish qobiliyatini saqlash mumkin.

3. Mushak faoliyatiga yuqori haroratning ta'siri

Yuqori harorat sharoitida mushaklardagi charchoq tezroq paydo bo'ladi. Bu charchoq ish qobiliyatining pasayishiga va mushaklardagi quvvatning yo'qolishiga olib keladi. Mushaklarning energiya sarfi oshadi, bu esa ularning to'liq ishlashiga xalaqit beradi.

4. Yuqori harorat sharoitida mashq qilish

Mushaklar yuqori harorat sharoitida ishlaganda jiddiy ehtiyotkorlik bilan yondashish kerak. Mushak faoliyatini yaxshilash uchun bir qator tavsiyalar beriladi. Masalan, organizmning suv balansiga alohida e'tibor berish va ko'proq suv iste'mol qilish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, mashqlar vaqtida tana haroratini nazorat qilish zarur.

5. Ter ajralish tizimi, ter ajralishi uchun asosiy signal – teri qatlami harorati va tana ichki haroratining o'zgarishi hisoblanadi. Mazkur reaksiyalar odatdagi fiziologik sharoitlarda gipotalamusning nazorati ostida bo'ladi, ayrim sharoitlarda esa, ter ajralishi ham va vazodilyatatsiya ham orqa miya darajasida boshqarilishi mumkin.

Ter bezlarining faollashuvi boshlanadigan tana haroratining chegaraviy kattaliklari doimiylikicha qolmaydi. Ushbu chegaraviy kattaliklarni ("o'rnatilgan nuqta" deb ataladigan) belgilovchi mexanizmlar, keyingi vaqtlarda faollashtirilgan tadqiqotlarning predmeti hisoblanadi.

Bu yerda, biz, ushbu masalani detallashtirmaymiz, balki termoboshqaruvning barcha zamonaviy konsepsiyalari qaytar aloqasi bo'lgan tizimlarni avtomatik boshqarish g'oyalarida tuzilganligini aytamiz, xolos. "O'rnatilgan nuqta" biron-bir tarzda belgilanganidan so'ng, haroratlarning keyingi boshqarilishihamma uchun ma'lum bo'lgan qaytar aloqa mexanizmi bo'yicha sodir bo'ladi, degan taxmin qilinadi. Agarda, tananing harorati "o'rnatilgan nuqta"dan ko'proq darajada ortsa, unda, issiqlik ajratilishi, xususan, ter ajratilishi mexanizmlari kuchayadi.

"O'rnatilgan nuqta" o'zining darajasini boshqarish tizimiga kelsak, unda, yuqorida aytilgan ko'rinish bo'yicha qanchalik xulosa chiqarish mumkin, degan savol yuzaga keladi. Bu, hozirgi vaqtda oxirigacha ma'lum emas.

Havoning harorati yuqori, lekin namligi past bo'lgan sharoitlarda jismoniy mashqlarni bajarish paytida, terning bug'lanishiga sarflanadigan issiqlik ajratilishining ahamiyati – o'ta yuqori hisoblanadi. Ter ajralishining maksimal tezligi (erkaklarda 2 l/soat) juda yuqori hisoblanadi, shuning uchun, tana tomonidan terning bug'lanishi hisobiga issiqlikning ajratilish samaradorligi terning ishlab chiqarish imkoniyatlaridan ko'ra (bu, "nozik joy" hisoblanmaydi), uning bug'lanishi imkoniyatlari bilan belgilanadi. Terning bug'lanishtezi 3 ta asosiy shartlarga bog'liq: terining haroratiga, suv bug'larining bosimiga va havoning harakatlanishiga. Agarda, tana tomonidan atrof-muhitga issiqlikning ajratilishi yetarli bo'lmasa, unda,

teriningharorati ham va tananing ichki harorati ham ortadi. Bu, bug'lanish tezligini oshiradi, bir vaqtning o'zida, ter ajralishi jadalligi ham ortadi. Agarda, ter ajralishi ancha darajada bo'lsa, terning ko'p qismi bug'lanmasdan tanadan oqib chiqib ketadi, bu, issiqlikning ajratilishiga va tana haroratining pasayishiga olib kelmaydi. Ajralgan terning hammasi ham bug'lanmasligi tufayli, ter ajralishi samaradorligi, issiqlikning ajralishi mexanizmi sifatida pasayadi. Agarda, sportchiterning bug'lanishiga qarshilik ko'rsatadigan kiyimda bo'lsa, terning ajralishi ham samarasiz mexanizm bo'lib qoladi. Bunday kiyim faqatgina tananing alohida qismlarini yopib tursa, unda, ushbu uchastkalardagi terining harorati ortadi va bu, ushbu uchastkalardagi ter bezlarining lokal giperfaolligiga olib keladi.

Odamlarning yetarli miqdorda ter ajratish qobiliyatlari o'rtasida juda katta individual farqlar kuzatiladi. Mushak ishi va issiqlik rejimini bir xildagi kattaliklari bilan tavsiflanadigan standart sharoitlar paytida, atrof-muhit harorati yuqori bo'lgan sharoitlarda ishlashga va yashashga akklimatizatsiya qilgan odamlarda terning ajralishi ancha past haroratlarda boshlanadi (ularning "o'rnatilgan nuqtasi" kam harorat tomoniga siljigan) va akklimatizatsiya bo'lmagan odamlarga nisbatan ter ko'p miqdorda ajratiladi. Trenirovka qilgan sportchilar, odatda, bir xildagi absolyut quvvatli ishni bajarish paytida, trenirovka qilmagan odamlarga nisbatan kam ter ajratishi bilan tavsiflanadi. Shunday qilib, jismoniy trenirovka bilan issiq sharoitlarda ishlashga akklimatizatsiya bo'lish o'rtasida o'zaro aloqa mavjud.

Xulosa. Yuqori harorat sharoitida mushak faoliyati organizm uchun katta qiyinchiliklar tug'diradi. Yurak faoliyatini tez urishiga tashqi muxit ta'siri katta bo'ladim. Mushaklarda charchoqning tezroq kelib chiqishi va ish qobiliyatining pasayishi asosiy muammolardan biri hisoblanadi. Shuningdek, termoregulyatsiya va energiya sarflanishi organizmning umumiy holatiga katta ta'sir ko'rsatadi. Ammo mos tadbirlarni qo'llash orqali organizmning bu holatlarga moslashish imkonini yaxshilash mumkin.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Cheung, S. S., McLellan, T. M. Heat Stress and Exercise: Thermoregulation, Hydration, and Performance. Journal of Applied Physiology, 2008.
2. Sawka, M. N., Wenger, C. B., Pandolf, K. B. *Effects of Heat on the Working Muscle. Comprehensive Physiology, 2010.
3. Ханкелдиев Ш.Х., Эрнazarov Г.Н., Региональные особенности физического статуса. Монографий. 2021 г.162-с.
4. Ernazarov G'.N. O'quvchi-yoshlar jismoniy tarbiyasining xududiy xususiyatlari.:Uslubiy qo'llanma. Toshkent 2022 y.160-b
5. Ernazarov G'.N. Jismoniy tarbiyaning regional xususiyatlari: O'quv qo'llanma. Farg'ona 2023 y.166-b.
6. Эрнazarov, Г. Н. (2020). Исследование изменений ростово-массовых показателей студентов педагогического ВУЗа. *Достижения науки и образования*, (12 (66)), 61-63.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 11 (4) – 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари**” электрон
журнали 2020 йил 6 август куни 1368-
сонли гувоҳнома билан давлат
рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой
тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-
уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).